

O. I. Shkyra

Multifunctional Modeling of Library Space of SHEE «Hryhory Skovoroda Pereyaslav-Khmelnyskyi State Pedagogical University»

In the article the priority activity direction of the library of SHEE «Hryhory Skovoroda Pereyaslav-Khmelnyskyi State Pedagogical University» is revealed, namely modeling of library space that can satisfy versatile informational needs of educational process members and secure comfort of services.

Key words: Hryhory Skovoroda Pereyaslav-Khmelnyskyi State Pedagogical University, library space, library laboratory, informational activities, library of higher education institution.

УДК 002:378.016

I. А. Чайка,

директор наукової бібліотеки

Тернопільського національного педагогічного університету

**НАВЧАЛЬНИЙ КУРС «ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА СТУДЕНТА»
ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬО–РОЗВИВАЛЬНОГО
СЕРЕДОВИЩА НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Охарактеризовано загальнометодологічні й дидактичні принципи формування інформаційної культури. Уточнено зміст понять «освітньо-розвивальне середовище», «інформаційна культура». Визначено основні завдання навчального курсу «Інформаційна культура студента».

Ключові слова: *освітньо-розвивальне середовище, інформаційна культура студента, принципи формування інформаційної культури, наукова бібліотека Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.*

Постановка проблеми. Процес підготовки фахівців для освітянської галузі передбачає формування в них уміння знаходити й використовувати навчальну, наукову, пізнавальну та інші види інформації в умовах постійного збільшення інформаційного потоку. У зв'язку з тим, що наприкінці 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. у ВНЗ педагогічного профілю почалось активне впровадження нових інформаційних технологій, відбувались організаційні

зміни і в системі вищої педагогічної освіти, розширення доступу до інформаційних ресурсів. Основним завданням ВНЗ стало забезпечення студентів можливістю навчатися самостійно, навчити їх вільно орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі не тільки в бібліотеках навчальних закладів, а й у соціальній світовій мережі – Інтернет.

Мета статті – на основі дослідження наукової літератури визначити загальнометодологічні та дидактичні принципи формування інформаційної культури студентів у процесі вивчення навчального курсу «Інформаційна культура студента».

Аналіз наукових досліджень. Поняття «інформаційна культура» пов'язане з двома фундаментальними поняттями – «інформація» і «культура». Керуючись інформологічним підходом, більшість дослідників (А. Александров, В. Веліхов, М. Дворкіна, А. Єршов, І. Яглом) визначають поняття «*інформаційна культура*» як сукупність знань, умінь і навичок пошуку, відбору та аналізу інформації, спрямованої на задоволення інформаційних потреб. Представники культурологічного підходу (Л. Альошин, Є. Бондаревська, М. Вохришева, І. Ісаєв, С. Кульневич) зміст поняття «інформаційна культура» розглядають як складову процесу формування культури особистості (результати інформаційної діяльності). Таким чином, інформаційну культуру визначають як складову загальної культури людини; сукупність інформаційного світогляду й системи знань, умінь та навичок, що забезпечують цілеспрямовану самостійну діяльність для оптимального задоволення індивідуальних інформаційних потреб із використанням як традиційних (карткових каталогів і картотек бібліотеки), так і сучасних інформаційних технологій (за допомогою мережі Інтернет).

Термін «інформаційна культура» вперше з'явився у 70-х рр. ХХ ст. у публікаціях російських бібліографів К. Войханської, Б. Смірної, Е. Шапіро і ототожнювався з бібліотечно-інформаційною грамотністю, культурою читання, пропагандою бібліотечно-бібліографічних знань. Наприкінці 80-х рр. ХХ ст. до вивчення проблем названого феномена долучилися суспільствознавці,

філософи, фахівці в галузі філософії інформації й комп'ютерної техніки. Автором цього поняття вчені називають професора Московського історико-архівного інституту Г. Воробйова, який розумів його як «уміння використовувати інформаційний підхід для раціональної та ефективної організації інтелектуальної діяльності» [1].

Із позиції інформаційного підходу М. Дворкіна, А. Єршов, І. Яглом та інші вчені визначають інформаційну культуру як *сукупність знань, норм, правил, цінностей, створених в інформаційній діяльності, які відображають певний рівень її розвитку; у ній проявляється технологічність усіх інформаційних процесів у суспільстві, концентрується увага на досягнутому рівні поводження з інформацією.*

Дослідники А. Александров, В. Веліхов, В. Монахов та інші акцентували увагу винятково на інформації. Інформаційну культуру вони розуміли як *сукупність знань, умінь і навичок пошуку, відбору й аналізу інформації, тобто все, що стосується інформаційної діяльності, котра спрямована на задоволення інформаційних потреб.* У процесі розвитку теорії і методології інформаційної культури в колі науковців, які беруть участь в її розробленні, опинилися фахівці таких наук, як семіотика, лінгвістика, соціологія, психологія, педагогіка, культурологія, естетика тощо. Відповідно, було виокремлено різні її аспекти: психологічний, історичний, когнітивний, соціологічний, соціокультурний, педагогічний, технологічний тощо, які характеризували окремі сторони явища. У рамках психолого-педагогічного підходу теоретичні й методичні проблеми інформаційної культури вивчали М. Вохришева, Н. Гендіна, Є. Данільчук, Н. Зинов'єва, Ю. Зубов, С. Каракозов, Е. Семенюк, А. Урсул, Ю. Шрейдер та інші. Ю. Зубов визначав інформаційну культуру як *«систематизовану сукупність знань, умінь, навичок, яка забезпечує оптимальне здійснення індивідуальної інформаційної діяльності, спрямованої на задоволення як професійних, так і непрофесійних потреб»* [3]. Н. Гендіна інформаційну культуру особистості трактує *«як важливий фактор успішної професійної та непрофесійної діяльності, а також соціальної захищеності*

особистості в інформаційному суспільстві» [4]. Науковець наголошує на тому, що на сформованість інформаційної культури вказують результати самостійної інформаційної діяльності особистості.

Дослідженню проблеми формування освітньо-розвивального середовища, її поняттєво-категоріального апарату присвячено дослідження таких учених: В. Ясвіа (формування особистості в освітньому середовищі), А. Іванова (освітнє середовище як взаємодія субкультур), Н. Шуркова (освітнє середовище як фактор виховного впливу), В. Флякова (освітнє середовище як форма співробітництва суб'єктів навчання), Д. Іванова (освітнє середовище як продукт активності його суб'єктів), В. Бедерханова (освітнє середовище як фактор особистісно-професійного становлення). Результати аналізу наукової літератури дали змогу визначити інформаційно-освітнє середовище як сукупність матеріальних факторів освітнього процесу й міжособистісних відносин, які встановлюють суб'єкти навчання в процесі своєї взаємодії для професійного самовдосконалення.

Основна частина. Успішне впровадження в навчальний процес ВНЗ курсу «Основи інформаційної культури» вимагає дотримуватися всіх загальнодидактичних принципів: науковості, систематичності, наступності, доступності, зв'язку теорії з практикою, свідомості, активності, наочності, диференційованого підходу, індивідуалізації, міцності навчання.

На нашу думку, щоб забезпечити ефективне формування інформаційної культури студента, необхідно дотримуватися таких загальнометодологічних принципів інформаційної освіти: культурологічного підходу, системності, діяльнісного підходу, технологічності, неперервності, інтегративності.

Принцип культурологічного підходу ґрунтується на усвідомленні взаємодії категорій «інформація» і «культура», уявленні про інформаційну культуру як складову загальної культури людини.

Принцип системності забезпечує цілісність уявлення про феномен інформаційної культури, дає змогу перебороти ізольованість вивчення її

компонентів (бібліотечно-бібліографічні знання, культура читання, комп'ютерна грамотність тощо).

Принцип діяльнісного підходу вимагає формувати інформаційну культуру не з позицій бібліотекаря, а з позиції користувача, який повинен вирішити інформаційні завдання, поставлені перед ним навчальною чи професійною діяльністю.

Принцип технологічності дає змогу розглядати формування інформаційної культури як педагогічну технологію, яка містить сукупність методів і засобів, що забезпечують досягнення прогнозованого результату. Цей принцип вимагає детального визначення кінцевого етапу і контроль його відповідності прогнозованим параметрам.

Принцип неперервності передбачає використання можливостей всіх ланок системи неперервної освіти (дошкільної, середньої, вищої, післявишівської) для формування інформаційної культури особистості. Навчання основам інформаційної культури повинно бути обов'язковим і спеціально організованим.

Принцип інтегративності забезпечує можливість побудови єдиної стратегії і тактики з орієнтуванням на взаємодію освітніх та бібліотечно-бібліографічних установ для досягнення загальної мети – формування інформаційної культури особистості.

Суттєвих змін зазнали інформаційні ресурси: поряд із книгами, журналами на традиційних носіях функціонують інші форми подання інформації – електронні. Працюючи у мережі Інтернет, студент може скористатися електронною інформацією швидко і без обмежень.

Відомо, що інформаційний пошук – складний та багатоаспектний процес. Він здійснюється завдяки набутим знанням і навичкам правильно сформульованому інформаційному запиту, здійсненню систематизації інформації на основі всебічного аналізу. З огляду на це, для формування інформаційної культури студентів ВНЗ педагогічного профілю вважаємо за доцільне впровадження діялісно орієнтованого, побудованого за модульним

принципом навчального курсу «Інформаційна культура студента», що викладається в Інституті педагогіки і психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка для студентів відділення «Початкова освіта». Його мета – сформувати інформаційну культуру студентів, зокрема вміння, навички інформаційного пошуку, відбору та оцінювання інформації, навчити користуватися алгоритмом і методикою пошуку інформаційних ресурсів.

Завдання курсу передбачають формування уявлень про сучасну систему галузевої інформації, умінь і навичок систематизованого пошуку та відбору інформаційних ресурсів, ознайомлення студентів з основними джерелами галузевої інформації, інформаційними потоками. Визначення змісту навчальної дисципліни ґрунтується на моделі професійної інформаційної культури, створеної з урахуванням системного підходу. Згідно з цим підходом у структурі названого феномену виокремлено такі взаємопов'язані підсистеми: культура мови, книжкова культура, екранна і мережева культура, професійно-педагогічна культура, діалогова культура, організаційна проектно-технологічна культура.

Ми розуміємо професійну інформаційну культуру педагога як суб'єктивний, соціально значущий засіб поєднання інформаційних технологій із загальногуманістичними і аподіктичними (достовірні, засновані на логічній необхідності; незаперечні, які встановлюють необхідний зв'язок речей та явищ) цінностями професії, який утілюється в послідовності професійних дій та операцій – педагогічній технології.

Формування інформаційної культури є спеціально організованим, цілеспрямованим процесом, що передбачає навчання студентів спеціальних інформаційних знань та умінь шукати, опрацьовувати й правильно використовувати знайдену інформацію. Передумовою здійснення інформаційної підготовки студентів є наявність необхідної матеріально-технічної бази (сучасних комп'ютерів, програмного забезпечення, каналів

зв'язку) та інформаційного освітнього середовища, ефективність та основу якого становлять сучасні інформаційні технології.

Інформатизація освітньої сфери неможлива без створення інформаційно-освітніх середовищ, які, у свою чергу, повинні надавати можливість для самореалізації інтелектуально розвинутої особистості, котра досконало володіє необхідними професійними якостями. Тому за сучасних умов формування і розвиток власного інформаційного освітнього середовища, що є складовою єдиного інформаційного освітнього простору, – одне з основних стратегічних завдань кожного ВНЗ. Таке середовище стане фундаментом для організації сучасного освітнього процесу.

Існують різні підходи до визначення інформаційно-освітнього середовища навчального закладу і проблем його організації. Інформаційно-освітнє середовище визначається, з одного боку, як програмно-технічний комплекс, а з іншого – як педагогічна система. Отже, при розробленні інформаційно-освітнього середовища повинні вирішуватися не тільки інформаційно-програмно-технічні, але й психолого-педагогічні питання.

Інформаційно-освітнє середовище формується відповідно до найважливіших соціально-педагогічних цілей сучасної освіти.

У нашому дослідженні інформаційно-освітнє середовище спрямоване на:

- *формування:*
 - професійних знань, умінь і навичок;
 - інформаційної культури майбутніх фахівців;
 - професійної самосвідомості;
- *реалізацію* творчого потенціалу й розвиток особистості;
- *розвиток* сучасного наукового та професійного світогляду.

У процесі дослідження інформаційно-освітнього середовища вирішується цілий комплекс навчально-методичних, психолого-педагогічних, організаційних, технічних та технологічних, програмних, соціально-економічних, нормативних і ергономічних проблем, тісно пов'язаних між собою, спрямованих на формування креативної особистості.

Для успішного функціонування інформаційно-освітнього середовища необхідно створити відповідні педагогічні умови. На нашу думку, такими умовами є:

- розвиток пізнавальних потреб студентів і викладачів;
- формування високого рівня інформаційної культури викладачів і студентів;
- упровадження інноваційних, у тому числі й інформаційних педагогічних технологій, в основі яких – суб'єкт-суб'єктні взаємини;
- організація рефлексивної діяльності суб'єктів освітнього процесу, здатних до самовдосконалення й адекватної самооцінки своєї особистості.

У науковій бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка функціонує 76 комп'ютерів, за допомогою яких здійснюється електронна видача літератури в читальних залах та за абонементом, забезпечується систематична робота зі сканованою літературою, навчально-методичними комплексами навчальних дисциплін, пошук навчально-методичних матеріалів для самостійної та індивідуальної роботи в мережі Інтернет.

Заняття з навчального курсу «Інформаційна культура студента» є лекційно-практичними. Зміст навчального матеріалу згрупований за темами і містить відомості про формування галузевої інформації, структуру інформаційних джерел, основні процеси інформаційної діяльності, про бібліотеку як інформаційно-пошукову систему, її інформаційно-пошуковий апарат, електронні ресурси, використання сучасних інформаційних технологій тощо. Навчальний курс передбачає також знання основ бібліографії, ознайомлення з періодичними галузевими виданнями. Практична частина курсу спрямована на закріплення теоретичних знань студентів, навичок інформаційного пошуку, оформлення його результатів (робота з каталогами: пошук інформації за прізвищем автора(-ів), назвою, тематикою, рубрикою), використання інтернет-ресурсів. У процесі практичних занять формується

освітньо-розвивальне середовище, що охоплює суб'єктів освітнього процесу, традиційні та електронні пошукові системи.

Велике значення для ефективного формування інформаційної культури має практичний досвід роботи студентів в інформаційно-пошуковій системі бібліотеки університету – каталогах і картотеках. Студенти вивчають алгоритм пошуку інформації в алфавітному, систематичному, предметному каталогах, який можуть застосовувати й у мережі Інтернет.

Більшість практичних завдань із курсу «Інформаційна культура студента» мають пошуковий характер, що дає змогу залучати студентів до активної пізнавальної діяльності, мобілізувати їхні знання. Вагома роль під час проведення практичних занять відводиться системі диференційованих завдань, що враховують рівень підготовки кожного студента і передбачають різні рівні застосування знань. Зокрема, репродуктивний рівень передбачає розв'язання завдань такого типу: знати загальні вимоги щодо користування інформаційно-пошуковими системами як традиційними, так і електронними; назвати галузеві періодичні видання, визначити їхню роль у навчальній та науковій діяльності; охарактеризувати інформаційно-пошукові системи, їхні завдання та значення.

На частково-пошуковому рівні відтворення знань студентам пропонується відшукати інформацію вказаної тематики за темою, ключовим словом, прізвищем автора у картковій інформаційно-пошуковій системі та мережі Інтернет; знайти статтю з журналу, зі збірника наукових праць; зробити бібліографічний опис книги, автореферату, дисертації, статті. Творчий рівень передбачає проведення тренінгу з роботи у мережі Інтернет, з пошуку інформації в інформаційно-пошуковій системі бібліотеки за вказаними завданнями, підготовку індивідуально-дослідних робіт. Контроль за процесом засвоєння знань курсу «Інформаційна культура студента» здійснюється у формі написання індивідуально-дослідних завдань, усного й письмового опитування, тестової перевірки знань, семестрового контролю (залік). Водночас засвоєння кожної теми контролюється шляхом опитування, написання рефератів, виконання самостійної роботи у вигляді пошукових завдань. Результативний

компонент передбачає сформованість готовності студентів до використання інформаційних джерел у самостійній (навчальній, науково-дослідній, професійній) діяльності. За результатами підсумкового контролю встановлено, що студенти знають галузеві інформаційні джерела, самостійно дають типову характеристику видання (навчальне, наукове, науково-популярне, довідкове), знають принципи систематизації галузевих інформаційних джерел, засоби збереження інформації, алгоритм роботи з інформацією та його застосування на практиці, мають уявлення про світові інформаційні ресурси, переваги та недоліки використання інформаційних технологій; уміють правильно формулювати власні інформаційні потреби, володіють навичками пошуку та отримання інформації, орієнтуються в інформаційно-пошукових системах, здатні оформити та подати результати самостійної роботи.

Висновки. Підсумовуючи сказане, зазначимо, що створення ефективної системи формування інформаційної культури студента педагогічного ВНЗ з урахуванням світового й вітчизняного досвіду забезпечить можливість підготувати фахівця, який відповідатиме вимогам інформаційного суспільства, буде компетентним і конкурентноспроможним на сучасному ринку праці, здатним до самовдосконалення та навчання протягом життя.

Література

1. *Воробьев, Г. Г.* Твоя информационная культура / Г. Г. Воробьев. – М. : Молодая гвардия, 1988. – 303 с.
2. *Дворкина, М. Я.* Библиотечное обслуживание: новая реальность : лекции / М. Я. Дворкина. – М. : МГУКИ, 2001. – 48 с. – (Современная библиотека ; вып. 2).
3. *Зубов, Ю. С.* Информатизация и информационная культура / Ю. С. Зубов // Проблемы информационной культуры : сб. статей. – М., 1994. – С. 6–11.
4. *Формирование информационной культуры личности в библиотеках и образовательных учреждениях / Н. И. Гендина, Н. И. Колкова, И. Л. Скипор, Г. А. Стародубова.* – М. : Шк. б-ка, 2003. – 296 с.

И. А. Чайка

Учебный курс «Информационная культура студента» как фактор формирования образовательно-развивающей среды научной библиотеки педагогического университета

Охарактеризованы общеметодологические и дидактические принципы формирования информационной культуры. Уточнено содержание понятий «образовательно-развивающая среда», «информационная культура». Определены основные задачи изучения учебного курса «Информационная культура студента».

Ключевые слова: образовательно-развивающая среда, информационная культура студента, принципы формирования информационной культуры, научная библиотека Тернопольского национального педагогического университета имени Владимира Гнатюка.

I. A. Chaika

The Training Course «Informational Culture of a Student» as Factor of Forming Educational and Development Environment of Pedagogical University's Scientific Library

General methodological and didactical principles of forming informational culture are characterized. The content of the notions «educational and development environment», «informational culture» is specified. The main tasks of the training course «Informational Culture of a Student» are determined.

Key words: educational and development environment, informational culture of student, principles of forming informational culture, Scientific Library of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk.

УДК 016:929Пирогов

Л. О. Пономаренко,

в. о. заст. директора ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

**БІОБІБЛІОГРАФІЧНЕ ВИДАННЯ ПРО ЖИТТЯ Й ДІЯЛЬНІСТЬ
М. І. ПИРОГОВА В ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНОМУ
ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДЕРЖАВНОЮ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЮ
БІБЛІОТЕКОЮ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
НАУКОВИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОШУКІВ**

У статті розкрито науково-теоретичні засади та практику створення у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського біобібліографічних покажчиків серії «Видатні педагоги світу», зокрема видання «Микола Іванович Пирогов – видатний хірург, педагог і громадський діяч».

Ключові слова: біобібліографічний посібник, видатні педагоги, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, покажчик «Микола Іванович Пирогов – видатний хірург, педагог і громадський діяч».